

yımlarla örtüşmektedir. Kitabın ilk sayfalarında, yazarın Dworkin eleştirisi yapması da bunun bir göstergesi sayılabilir.

Kanada, İsrail, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'da 1980'ler ve 1990'lar boyunca gerçekleşen anayasal reformlar vasıtasıyla hakların anayasallaşmasının ve anayasal denetimin kurulmasının siyasi köken ve sonuçlarına odaklanan Ran Hirschl, söz konusu süreçlerin siyasi, iktisadi ve yargısal elitler eliyle ve onların menfaatleri doğrultusunda şekillendiğini vurgulamaktadır. Hegemonik koruma tezini geliştiren yazar, anayasal değişiklikler sonrasında, yargı kuvvetinin temel siyasi çatışma ve ihtilafların giderilmesinde muhatap haline geldiğini ileri sürmektedir. Hirschl'in anayasal gelişmeleri karşılaştırmalı biçimde ele alması literatürde olumlu karşılanırken, eserin başlığında kullandığı *jüristokrasi* kavramını analiz etmemesi eleştirilmektedir.

Iain D. Thomson

Heidegger: Ontoteoloji/ Teknoloji ve Eğitim Politikaları

Çev. Hüsamettin Arslan, İstanbul: Paradigma Yayınları, 2012, 337 s.

Erdal YILMAZ

İstanbul Şehir Üniversitesi

İlk *magnum opusu Varlık ve Zaman*'ın yazımı ile Heidegger, kullandığı dilin ve felsefi problemleri ele alma tarzının farklılığı ile 20. yüzyıl felsefe tartışmalarına damgasını vurmakla birlikte politik tercihleri ile de birçok tartışmanın odağına yerleşmiştir. Yirminci yüzyılın en önemli filozoflarından biri kabul edilen Heidegger'in hem düşüncesini hem de hayatını konu edinen çokça araştırmaya tanıklık etmekteyiz. Her geçen gün yeni bir makale veya kitap Heidegger çalışmalarına eklenmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı Heidegger'in hayatının belli bir dönemindeki politik tercihinin gölgesini taşır. Dönemindeki belli bir politik hareketin arkasındaki düşünceye hatırı sayılır bir değer atfetmiş olması uzun zaman düşünürlerin zihnini meşgul etmiş ve hayli geniş bir ikincil literatür doğurmuştur. Genellikle "suçlama-afetme" ikiliği üzerinden yürüyen tartışmalar Heidegger araştırmalarını önemli ölçüde belirlemiş olup günümüzde de belirlemeye devam etmektedir. Kimi Heidegger araştırmacıları/yorum-

cuları, onun felsefesini politik tercihlerinden ayırarak felsefesi üzerinde çalışmalar yaparken, kimileri de politik tercihlerinden dolayı felsefesini arka plana iterek politik tercihleri üzerinden değerlendirme yapmaktadır. Özellikle 1930'lardan sonraki metinleri bu tartışmalardan hayli nasibini almıştır. Bu biraz da geç döneminde ele aldığı konuların (teknoloji, üniversite-egitim meselesi gibi) kendilerinin de günümüzde üzerinde yoğunlukla tartışılan meseleler olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Heidegger düşüncesinin tamamını ele alıp incelemek ve bunlar arasındaki süreklilikleri ve dönüşümleri, zemin-sonuç ilişkilerini gösterebilmek çok sayıda eleştiriyiyle hesaplaşmayı gerektirmektedir.

Uzmanlık alanı Heidegger olan New Mexico Üniversitesi felsefe profesörü Iain D. Thomson'ın, Türkçeye *Heidegger: Ontoteoloji/Teknoloji ve Eğitim Politikaları* ismiyle çevrilen kitabı, Heidegger'in geç dönem düşüncesine, erken dönem düşüncesi ile *Varlık ve Zaman*'ı da dikkate alarak odaklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle geç dönem Heidegger düşüncesi, onun düşüncesinin tamamı dikkate alınarak açıklanmakta ve değerlendirilmektedir. *Heidegger: Ontoteoloji*'de yazar, filozofun geç dönem düşüncesinin birbiriyle ilişkili beş boyutuna odaklanıyor. Bunları, Heidegger'in "metafizik ontoteoloji olarak kavrayışını, teknolojiyi eleştirisini, Nazizmle yanlış macerasını, üniversiteyi vukuf yüklü eleştirisini ve yüksek eğitimin geleceğiyle ilgili önemli felsefi önerilerini izah etmek ve değerlendirmek" (s. 2) olarak sıralıyor. Bu beş konuyu giriş ve dört bölüm halinde kitabında inceliyor.

Birinci bölümde, yazara göre Heidegger düşüncesi incelenirken genellikle ihmal edilen ya da yanlış anlaşılan, ama Heidegger'in geç dönem düşüncesinin "hayati metafizik arkabahçesi"ni teşkil eden ontoteoloji olarak metafizik anlayışı ele alınıyor. Heidegger'in, metafizik geleneğin tarihsel olarak oynadığı temel teşkil edici rolüne dair anlayışının, onun olgun eleştirel felsefesinin felsefi arka bahçesini oluşturduğu ve bu dikkate alınmadığında geç dönem görüşlerinin keyfi veya savunulması imkânsız görüşler haline gelebileceği iddia ediliyor (s. 13). Bu sebeple Heidegger'in Batı metafizik geleneğini tarihsel dekonstrüksiyonu incelenerek, onun büyük metafizik sistemlerin *ontoteolojik iddialar* olarak anlaşılabilmesi temel iddiasına nasıl ulaştığı açıklanıyor. Yazar, Heidegger'e göre metafizik ontolojiler serisinin, birbirini izleyen tarihsel idrak kümelerimizi tesis ettiğini, bunu da idrak düzenini eş zamanlı bir şekilde hem *ontolojik olarak* (içeriden dışarıya doğru) hem de *teolojik olarak* (dışardan içeriye doğru) kavram skalalarımızı her iki ucundan kavrayarak zaman bakımından teminat altına almak suretiyle yaptığını ileri sürüyor. Diğer bir ifadeyle metafizik, hem en temel entite anlayışını genelleştirmek suretiyle ulaştığı entitelerin varlığına ilişkin kavrayışı içeriden dışarıya veya aşağıdan yukarıya doğru ontolojik olarak temellendirir, hem de en yüksek entite anlayışından hare-

ketle türettiği entitelerin varlığına ilişkin kavrayışı yukarıdan aşağıya doğru teolojik olarak gerekçelendirir. Batı metafizik geleneğinin böyle bir ontoteolojik yapıya Miletli Presokratikler ile birlikte sahip olduğu, bu ikili yapının Platon'un idealar doktrinine taşınarak oradan Aristoteles'in *prote-deutera ousia* ayrımı ile formelleştiği, sonrasında ortaçağ skolastisizm geleneğinde *essentia-existentia* gibi ortak kavram formülasyonu ile süreklilik arz ederek Batı tarihinin müteakip seyri içinde belirleyici olduğu tespiti yapılıyor.

Yazar, Heidegger'in Batı metafiziğinin bütün büyük sistemlerinin böyle bir ontoteolojik yapıyı paylaştıkları iddiasına değinerek, Batı metafizik tarihinin en önemli unsurlarını yeniden inşa etmek suretiyle, geç Heidegger'in temel felsefi projesinin, yani "Nietzscheci çağımızı" aşmamızı sağlayacak felsefi bir patika bulma girişiminin eleştirel gücünü doğuran şeyin bu tarih anlatısı olduğunu gösteriyor (s. 3-4). Heidegger'in, Batı metafiziğinin tarihine uyguladığı ontoteolojiyi, her metafizik aygıtın üzerine inşa edildiği temel niteliğinde bir çerçeve olarak düşündüğü tezi işleniyor (s. 27).

İkinci bölümde yazar, Heidegger'in metafiziği ontoteoloji olarak kavramasını, onun teknoloji eleştirisinin temeli olarak görüyor. Teknoloji eleştirisi Heidegger'in geç dönem düşüncesinin iyi bilinen boyutlarından biri olmasına rağmen bu eleştirinin ontoteoloji ile hermenötik bağlantısının hiçbir zaman yeterince fark edilmemiş olması şaşırtıcı bulunuyor. Bu temel hermenötik bağlantı kurulmadığı takdirde, diğer bir ifadeyle Batı metafizik geleneğini ontoteolojik kavrayışının teknoloji eleştirisine zemin olduğu anlayışı göz ardı edildiğinde, Heidegger'in teknoloji eleştirisinin, onu motive eden "ontoteolojik arkabahçesinden" koparılacağı ve böylelikle felsefi gücünü ve cazibesini yitireceği, bu yüzden de felsefedışı motivasyonlara bağlanma gibi sorunlara sebep olacağı iddia ediliyor (s. 76).

Yazar, Heidegger'in teknoloji eleştirilerine dair görüşlerine yapılan genel eleştirileri, Feenberg'in Heidegger'in teknolojiye dair düşüncelerine üç başlık altında yönelttiği eleştirilerine cevap vermek suretiyle değerlendiriyor. Yazar, Feenberg'in kendisi açısından kabul edilemez üç teknolojik özcülük formunu "ahistorisizm/tarihdışıcılık, substantivizm/fatalizm ve one-dimensionalism/tek-boyutçuluk" olarak belirlediği tespitini yapıyor (s. 82). Feenberg'in, tarihdışıcılık ile teknolojinin kendisini şekillendirmeye devam eden sosyotarihsel akımlara gömülmüşlüğü görmeyen gelmeyi, substantivizm ile teknolojiyi bütünüyle kontrolümüz dışında bir güç olarak görmek suretiyle politik bakımdan tehlikeli bir fatalizmi benimsemeyi, tek-boyutçuluk ile de bütün teknolojik aygıtları bir türe ait ve dolayısıyla hem faydalarının hem de zararlarının dengeli eleştirisini önceleyen aygıtlar olarak görmeyi kastettiği ileri sürülüyor. Yazar, Heidegger'in teknoloji eleştirisini bu üç kriter açısından değerlendirmeye tabi tutarak, filozofun teknolojik özcü bir anlayışa sahip olduğunun ancak bir şartla ileri sürü-

lebileceğini iddia ediyor. Bu şartı, Heidegger'in tarihdışıcılığı kesinlikle reddettiğini, fatalizmin ve tek-boyutçuluğun bilindik negatif imalarına kesinlikle kapalı olduğunu ve teknolojiyi toptan reddetmediğini kabul etmek olarak belirliyor. Bu yüzdendir ki yazar, Heidegger'in sınırlı teknolojik öz-cülüğünün, onun teknolojinin tarihsel etkisini derin ontolojik kavrayışına zarar vermediğini ileri sürüyor (s. 127). Heidegger'in metafiziği ontolojik olarak kavrayışının aynı zamanda teknolojiye yönelik ünlü "çerçeveleme" (*Gestell*) eleştirisini besleyen temel olduğu savunuluyor.

Üçüncü bölüm, Heidegger'in üniversite reformu üzerine gençliğinden geç dönemine kadar geliştirdiği fikirler üzerine odaklanıyor. Ana hedef olarak da Heidegger'in felsefe görüşleri ile politik görüşleri arasındaki ilişkiyi belirleme seçiliyor; çünkü yazara göre Heidegger'in politik tercihi ile felsefe görüşü arasındaki dolaysız bağlantı üniversite reformuna dair düşünceleri tarafından kurulur. 1933-1934'te Freiburg Üniversitesi'nin ilk Nazi rektörü olma kararı büyük ölçüde Heidegger'in yüksek öğretim ile ilgili felsefi görüşlerine bağlanıyor. Heidegger'in, Nasyonal Sosyalist "devrimi", 1911'den itibaren üniversitenin reformasyonuna dair geliştirmiş olduğu vizyonunu gerçekleştirmek için bir vesile olarak gördüğü iddia ediliyor. Heidegger'in 1933'teki somut politik ilişkileri incelendiğinde, bunların onun Alman üniversitesini ve bununla birlikte tüm Almanya'yı dönüştürme girişimlerinden kaynaklandığının rahatlıkla görülebileceği tespiti yapılıyor.

Heidegger'in üniversite reformuna dair görüşlerini, gençliğinden itibaren bu konu özelinde yazdığı metinlerinden hareketle değerlendiren yazar, o dönemlerde farklı düşünürlerin üniversite reformuyla ilgili düşüncelerini de aktararak Heidegger'in bu düşünürlerden nasıl etkilendiğini ve kendi özgün yönünü nasıl ortaya koyduğunu izah ediyor. Yazar, Oswald Spengler'in iki yıl içinde altıyüzbin nüsha satan *Batı'nın Çöküşü* adlı eseri ile Weber'in Münih konferansındaki *Meslek Olarak Bilim* başlıklı sunumunun, birincisinin Almanya'da yaşanan tarihsel krize Nietzscheci heroik entelektüel tepki çağrısında bulunmasıyla, ikincisinin ise üniversite içindeki bilimsel objektiviteden vazgeçmeye karşı tepkisiyle rakip akademik pozisyonları belirlediği tespitinde bulunuyor. Heidegger'in, hem "entelektüellere heroik spiritüel liderlik sağlayarak romantik Spenglerci-Nietzscheci Almanya'nın diriltilmesine katkıda bulunma çağrısına" hem de "akademisyenlerin teorik objektivitenin gerektirdiği makul disiplini idame ettirmeleri gerektiği yolundaki Weberci çileci talebe" cevap verdiği savunuluyor (s. 164). Bu iki stratejiyi Heidegger'in, olgunluk dönemine ait "eğitimi yeniden ontolojikleştirme" vizyonu ile nasıl birleştirdiğini yazar mealen şöyle dile getiriyor: 1- üyelerinin tümünün, sadece *varolan* şeyi anlamaya değil aynı zamanda örtülü bir şekilde farklı bütün bilgi alanlarına kılavuzluk eden ontolojik önkabullerin araştırılması ortak gayesine bağlanarak

karşılıklı bir şekilde birbirlerini tanımalarını ve kabul etmesini; ve 2- ontolojik mükemmellik anlamında *mükemmel* bireylerin, bilimlerin ontolojik önkabullerini sorgulayarak bilimin geliştirilmesine katılmak suretiyle kendi-dünya-ifşa etme kapasitelerini oluşturabilmelerini sağlamak (s. 170).

Heidegger'in, eğitimi ontolojik olarak yapılandırmasının incelendiği dördüncü bölümde yazar, "eğitimi yeniden ontolojikleştirme"nin çağdaş eğitim krizinin ötesine uzanan patikayı tahayyül etmeye nasıl bir katkı yapabileceğinin ve geç dönem metinlerinin pozitif stratejilerinin, üçüncü bölümde ortaya konan "temel ontoloji" anlayışının sebep olduğu yanlış istikametlerden nasıl farklı bir yola çevrildiğinin cevabını araştırıyor. Bu noktadaki izahlarını çağdaş yüksek eğitim eleştirmenlerinin görüşleriyle de mukayese etmek suretiyle güncelleyerek geniş bir tartışma kontekstine oturtuyor.

Heidegger'in, ontolojik holizm türü olarak karakterize edilebilecek bir holizm türünü savunduğunu ileri süren yazara göre, ontoteolojik anlayış olarak metafizik "var olan şeye" dair tarihsel kavrayışımızı şekillendirmek suretiyle, eğitim dâhil herhangi bir şeyin ne olduğuna ilişkin en temel önkabullerimizi belirliyor.

"'Büyük metafizikçilerin', entitelerin ne olduklarına ve nasıl olduklarına ilişkin bir ontoteolojik kavrayışı yaydıklarını ve bu yolla kendi tarihsel devirleri için geçerli en temel kavram parametrelerini ve nihai meşruiyet standartlarını tesis/tespit ettiklerini görürüz. Bu ontoteolojiler tarihsel olarak herkes için geçerli anlaşılabilirliğe odaklanan, şekillendirici, kerameti kendisinden menkul kehanetler olarak görev yaparlar. Çünkü, entitelerin ne *olduklarına* ve nasıl *olduklarına* ilişkin yeni bir ontoteolojik anlama geçerli hâle gelir ve yayılırken *her* entitenin ne olduğuna ilişkin temel kavrayışımızı da dönüştürür. Bu yüzden eğitimi kavrayışımızı, varlığın tarihi 'mümkün hâle getirir'; çünkü entitelerin ne *olduklarına* ilişkin anlama tarzımız değişirken, 'eğitimin' ne olduğuna ilişkin anlama tarzımız da değişir" (s. 247).

Yazar, eğitimin ne olduğuna ilişkin değişen tarihsel kavrayışımızın mekânının, tarihsel ontolojik dönemler serisinden kaynaklanması ve bu holistik anlaşılabilirlik burçlarının kendilerinin de aslında entitelerin ne olduklarına ve nasıl olduklarına ilişkin bir ontolojik anlamalar serisinde temellenmesi hasebiyle, eğitimin tarihinin bu tarihsel ontolojiler serisi içinde, varlığın tarihinin çekirdeği içinde ikamet ettiğini iddia ediyor. Bu yüzden de Heidegger'in çağdaş eğitime dair eleştirilerini anlamak açısından şu üç soruya cevap aranıyor: "Birincisi, kendi dönemimizin varlığın tarihindeki doğası/yapısı *nedir*? İkincisi, mevcut anlaşılabilirlik burcu hangi ontoteolojide temellenmiştir? Üçüncüsü, bu temel ontoteoloji mevcut eğitim kavrayışımızı nasıl şekillendirmiştir? (s. 248)"

Heidegger'in, çağdaş anlaşılabilirlik burcunu "çerçeveleme" (*Gestell*) ile açıkladığı ifade edilerek bununla filozofun, varlığın teknolojik kavrayışını kastettiği tespiti yapılıyor (s. 248). Bir başka ifadeyle çerçeveleme, entitelerin giderek artan şekilde yalnızca optimize edilmesi gereken kaynaklar olarak görüldüğü tarihsel "ifşa modu" anlamına gelmekte, böylece bütün kalitatif ilişkileri kantitatif hâle getiren bir hesaplayıcı düşünce doğmaktadır. Bu nihilistik çerçevelmeden günümüz eğitim kurumlarının hangi anlamda mustarip olduğu sorusunun peşinden gidiliyor. Diğer bir ifadeyle eğitim kurumlarının, kalitatif ilişkilerden, entiteleri, optimize edilmesi, düzenlenmesi, randımanı maksimize edilmesi gereken pür kaynaklar olarak görerek onların derin anlamlarını, ayırıcı vasıflarını, eşsiz karakteristiklerini yok eden kantifikasyona dönüşümden hangi anlamda mustarip olduğu sorusunun cevabı aranıyor. Bu dönüşüme karşı Heidegger'in, eğitimin ontolojik köklerine inmek suretiyle ontolojik eğitim anlayışını ortaya koyarak, varlığın teknolojik kavranışı olan çerçevelemeye alternatif bir arayış içinde olduğu ileri sürülüyor (s. 252).

Heidegger'in, söz konusu çerçevelemenin nasıl aşılması gerektiğine dair herhangi bir teklifte bulunmadığı iddialarının aksine yazar, filozofun Platon'un mağara alegorisini oluşturan dört aşamayı hatırlatmak suretiyle spesifik bir teklifte bulunduğunu savunuyor. Platon'un mağara alegorisindeki senaryosunun -"mahkûmun mağarada tutsak olması, zincirlerinden kurtulmak suretiyle daha önce gerçeklik olarak gördüğü mağara duvarı üzerindeki gölgelerin nedeni olan ateş ile nesnelere keşfetmesi, mağaradan dışarıya çıktığında orada gördüğü şeylerin güneşin ışığı ile mümkün hâle geldiğinin farkına varması ve özgürleştiricilerine şiddetle direnecek diğer mahkûmları özgürleştirme mücadelesini üstlenerek mağaraya dönmesi" (s. 272)- tam bir ontolojik eğitim pedagojisini ortaya koyduğu iddia ediliyor. Heidegger'in yorumunda mahkûmun "dört farklı ikamet mekânı"nın, ontolojik eğitimin, öğrencilerin "teknolojik ifşa moduna bağlılıklarını", onları farklı-olan-şeylerin varlığını anlayacak şekilde özgürleştirerek kırmak suretiyle birbirini izleyen dört aşamaya tekabül ettiği belirtiliyor. Yazar, geç dönem Heidegger'in bu ontolojik eğitim anlayışının, "öğrencilere akademik disiplinlerin her birinde araştırmaya zımnen kılavuzluk eden ontolojik önkabullere odaklanmayı, onları açıkça araştırmayı ve dolayısıyla onları aşmayı öğretmek suretiyle... bilimlerdeki ve hümaniter disiplinlerdeki devrimci dönüşümleri yüreklendirme girişimiyle eğitim ile araştırmayı yeniden birleştirdiği" tespitinde bulunuyor (s. 289). Böyle bir anlayışın da kurulduğundan beri modern üniversitenin yapısı ile amacının birliğinin nasıl sağlanacağına dair Fichte ve Schelling'in bilgi sisteminin temelindeki birlik iddiası ile Humboldt'un karakterin eğitimle şekillendirilmesine ortak bağlılıkla sağlanacak "hümanist" idealinden farklı bir cevabın imkânını barındırdığı tespitiyle kitap son buluyor.

Kitap, Heidegger çalışmalarına, onun felsefesindeki süreklilikleri ve dönüşümleri, erken döneminden geç dönemine kadarki zemin-sonuç ilişkilerini göstermesi bakımından farklı bir katkı sağlamaktadır. Özellikle Türkçeye çevrilen Heidegger üzerine çalışmaların bu özellikten genellikle yoksun olması nedeniyle bu çalışma, Heidegger okurlarına onun geç dönem düşüncelerine erken ve olgun dönemlerinde geliştirdiği düşünceden hareketle bakabilme imkânı sağlayacaktır. Öte yandan birinci bölümdeki teknik vokabülerin karmaşıklığı ve diğer bölümlerin birinci bölümdeki tespitler üzerinde temellendirilmesi, kitaptan faydalanacakların kapsamını daraltmaktadır. Buna karşın Heidegger'in teknoloji eleştirisi ile üniversite ve eğitimin yeniden yapılandırılmasına dair görüşlerinin yazar tarafından okunma biçimi, bu konular özelindeki güncel tartışmalara ve Heidegger okuyucusu olmasa bile bu konularla ilgilenenlere önemli katkı sunabilecek tespit ve öneriler içermektedir.